

У міфонімному просторі Дари Корній постають ще Чорнокруки у романі «Зворотний бік світів». Образ чорного крука чи ворони є поширеним серед міфів різних народів. У багатьох легендах ці птахи вважалися передвісниками поганих новин чи навіть смерті. В українській мієнології це також темні істоти, які приносять хворобу, прокляття і нещастя. У романі Дари Корній Чорнокруки постають як небезпечні та злі істоти: *«Зазвичай чорнокруки під час нападів убивали лише дорослих. Дітей підбирали як трофеї. Дівчата в майбутньому ставали дружинами чи наложницями, хлопці – воїнами»* [2, с. 167].

Не менш цікавим образом є Андрофаги – надприродні створіння, схожі на зомбі. У творі вони їдять своїх ворогів та навіть друзів. Давньогрецькою мовою даний термін тлумачиться як «канібал» або «той, хто їсть собі подібних»: *«Найбільшою ганьбою і прокляттям вважалася смерть від рук андрофагів, людей-звірів, котрі жили поруч. Ті з'їдали тіла своїх ворогів, зрештою, власних немічних батьків теж, вважаючи, що таким чином перебирають на себе їхні знання. А кістки? Усе викидалося в болото, крім черепів. Ті, як високі відзнаки, носив андрофаг із собою. На поясі чи в торбі за плечима»* [4, с. 54].

Крім назв міфологічних персонажів, Дара Корній використовує й теоніми – найменування богів. Основними тут постають Чорнобог (бог темряви) та Білобог (бог світла та добра): *«Нехай благословить тебе Білобог! І я вітаю тебе, в імення нашого творця!»* [4, с. 29]. Чорнобог є богом лиха та горя, його описують як велетня з чималими очима, чорним волоссям та шкірою. За давньою міфологією він вилупився із яйця, яке народила чорна лебідь. Водночас із Дерева життя народився Білобог – бог світла та сонця. І між ними ведеться постійна боротьба за справедливість та панування у світі.

Дара Корній у своїх романах хоче довести істину, що для рівноваги у світі потрібна як світла сторона світу, так і темна, адже боротьба добра і зла притаманна кожній життєвій ситуації. Ці два світи можуть взаємодіяти між собою: *«Дві іпостасі великого Сварога, два його крила – Чорнобог та Білобог. Не дві окремі частинки, а дві половинки одного цілого, всемогутнього»* [3, с. 223].

Висновки. Отже, досліджуючи особливості функціонування міфонімів у тетралогії Дари Корній «Зворотні боки», можна стверджувати, що авторка уміло поєднує давньоукраїнську міфологію із сучасними найменуваннями. Також відображення двох світів – реального і міфологічного – зацікавлює сучасного читача, адже він може побувати як у світі близькому й зрозумілому, так і в світі, сповненому різними образами давньої української міфології. Переплетення реального та ірреального, магичні предмети, різноплановий сюжет та яскраві міфонімні найменування персонажів допомагають виконати головну функцію письменниці – виховати історично свідомих українців, які пам'ятатимуть давньоукраїнські традиції та вірування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войтович В. Українська міфологія. Київ: Либідь, 2002. 664 с.
2. Корній Д. Зворотний бік світів. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 316 с.
3. Корній Д. Зворотний бік сутіні. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 284 с.
4. Корній Д. Зворотний бік темряви. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2015. 316 с.
5. Корній Д. Зворотний бік світла: роман. Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля» Харків 2013. 320 с.
6. Лозко Г. Символіка жінки-птахи в українській літературі. *Україна в етнокультурному вимірі століть*. Вип. 5 Київ. 2015. С. 33–42.

Юлія ГАРАСИМ

Науковий керівник – проф. Тетяна ВІЛЬЧИНСЬКА

СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ТВОРЧОСТІ МАКСА КІДРУКА

Фразеологізми є невід'ємним компонентом будь-якого тексту, оскільки тісно пов'язані з контекстом того чи іншого літературного твору. Саме в живому мовленні вони виявляють свій зміст повною мірою. Аналіз окремого фразеологізму малоефективний, адже не забезпечує розкриття глибини його семантики.

Фразеологія була предметом вивчення багатьох українських вчених-мовознавців, а саме: Л. Авксентєва, М. Алефіренка, В. Білоноженко, І. Гнатюк, В. Кононенко, Л. Скрипник, В. Ужченка, О. Юрченка та ін. Семантико-стилістичні функції стійких зворотів у художніх текстах досліджували В. Буда, Н. Бабич, Т. Вільчинська, О. Демська-Кульчицька, Л. Мацько, Н. Сидяченко.

Стійкі сполуки є виразниками мовленнєвої експресії у художньому творі. Вони інтенсифікують уявлення про певний об'єкт чи явище, формують асоціації та почуттєво-оцінні реакції, але насамперед активізують образне мислення індивідів. Саме тому багато українських письменників вживають їх у своїх оповіданнях, романах, повістях тощо. Одним із митців, який широко послуговується у своїх творах фразеологічними одиницями (ФО) є Макс Кідрук, творчість якого активно вивчається впродовж останніх

років. Проте актуальність запропонованої теми зумовлює відсутність ґрунтовних досліджень саме фразеології у його творах.

Мета статті полягає в тому, щоб з'ясувати семантичну природу фразеологізмів у прозі сучасного українського письменника Макса Кідрука.

Джерельною базою послужили такі романи автора, як «Не озирайся і мовчи», «Доки світло не згасне назавжди».

Досліджуючи стійкі сполуки у прозовій творчості Макса Кідрука, використовували класифікацію фразеологізмів українського мовознавця Д. Ужченка, що дозволило виділити 8 груп ФО: 4. Фразеологізми зі значенням дії, занять особи (42,3%). 2. Фразеологізми зі значенням фізичного і психічного стану людини (25,5%). 3. Фразеологізми зі значенням обставинної характеристики дії (17,2%). 4. Фразеологізми зі значенням поведінки чи реакції особи (9,4%). 5. Фразеологізми зі значенням часу (2,2%). 6. Фразеологізми зі значенням якісної характеристики особи (2,2%). 7. Фразеологізми зі значенням кількісної характеристики (міри) предметів чи квантитативних характеристик, пов'язаних з особою (0,6%). 8. Фразеологізми зі значенням сприйняття відстані у просторі, місця або напрямку дії (0,6%).

Проілюструємо це на прикладі трьох найчисельніших за кількістю одиниць груп. Тематична група «фразеологізми зі значенням дії, занять особи» становить 42,3% і є найбільшою серед усього фразеологічного багатства романів. Сюди належать стійкі сполуки, що описують діяльність людини, об'єктивують її спостережливість, допитливість і таке ін. Так, ФО *нерозлий вода* означає «нерозлучні, дружні», напр.: «Я вже казала: так, колись ми були **нерозлий вода**, але тепер я сама по собі, а ти сама по собі» [2, с. 411]. Для розкриття стосунків між персонажами автор уживає фразеологізм *морочити голову*, аби показати, що хтось комусь завдає клопоту, напр.: «Хлопець практично переконав себе, що Соня **морочила** йому голову, проте у свідомості так багато всього нуртувало ...» [3, с. 163]. Стійку сполуку *заговорити зуби*, яка означає «задурювати голову кому-небудь», автор вводить, щоб продемонструвати, як його герой намагається ввести в оману інших, напр.: «Коротше, **заговорю** їм **зуби**, зроблю все, щоб... ну, ти розумієш» [2, с. 26]. Показовим у цій групі є і ФО зі значенням «думати напружено» – *ламати мозок*, напр.: «Ні того, ні того не знаходив, але що більше міркував про Рутину розповідь, то неймовірнішою вона йому здавалася. Доводилося **ламати мозок**, аби переконати себе, що робить усе правильно» [2, с. 519].

Чисельною є підгрупа стійких сполук на позначення мовчання, як-от: *води в рот набрати*, *тримати губи на замку*, *набрати до рота меленого скла* та ін., напр.: «Дівчина так розчулилася, що не змогла навіть подякувати їй лише кліпала, немовби **набравши в рот води**» [2, с. 219]; «Лара затихнув на півхвилини, мовби **води в рота набрав**» [2, с. 439]; «Я поцікавилася, де її дім, але вона знову наче **води в рот набрала**» [2, с. 470].

До цієї ж групи зараховуємо ФО зі значенням «втікати» на зразок: *накивати п'ятами* та *давати драла*, напр.: «Марк розвернувся, намірившись **дати драла** сходами, проте згори спускалася ватага старшокласників» [3, с. 257]; «Коли той, остаточно освоївшись, спробував **накивати п'ятами**, схопив його та посадив назад до банки» [3, с. 327].

Для того щоб реалізувати бажання висловитися, автор вживає фразеологізми *крутиться на язичі* – «хто-небудь хоче сказати щось» та *висіти на язичі* – «хто-небудь дуже хоче сказати або спитати щось, але утримується», напр.: «Відчувалося, що Соні щось **крутиться на язичі**. Зрешистю вона озвалася» [3, с. 70]; «Я чекала, що нарешті попросить піти до психолога (відчувала, що фраза вже **висить на язичі**), та він промовчав» [7, с. 478].

До цієї ж тематичної групи відносимо фраземи із соматизмом *око*, в яких у семантико-стилістичному сприйнятті спостерігається обігрування буквального лексичного змісту і фразеологічного значення. Фразеологізми із цим структурним компонентом мають надзвичайно широку семантику у творах «Не озирайся і мовчи» та «Доки світло не згасне назавжди». Оскільки око людини аналогізується із гострим предметом, то у ФО це перетворюється на ознаки пильного, прискіпливого погляду, пор.: «Марк **ковзнув поглядом** по пляжу, пробігся очима по контуру дубової крони й валунів у затінку від неї, повернув обличчя до кряжу на сході» [3, с. 327]; «Тільки Рута завмерла, **примерзнувши очима до дверей класу: або в неї параноя, або директорка весь час, поки стояла на порозі, дивилася саме на неї**» [2, с. 142]; «**Обмацуючи очима** горішні поверхи, Рута сушила» [2, с. 433]; «Якоїсь миті він **кинув оком на невикористані газети, подумав, що їх теж треба спалити, потягнувся по них**» [3, с. 274].

Стійкі сполуки із соматичним компонентом *око* належать також до іншої тематичної групи «фразеологізми зі значенням фізичного і психічного стану людини» (25,5%) та служать у текстах Макса Кідрука для вираження негативних або позитивних емоцій і станів. Зокрема, веселий, піднесений настрій передається за допомогою ФО *бісики в очах застрибали*, напр.: «– Ну, якщо чесно... – **в очах застрибали бісики**, – але це прозвучить дуже, дуже дивно» [3, с. 266]. Сором і зніяковіння відображають фраземи *ховати очі* та *опустити очі*, як-от: «Марк видихнув, спідлоба зиркнув на діда, проте за мить знову **сховав очі**» [3, с. 141]; «– Я вдягнув плавки, хочу поплавати. – Потім, чомусь засоромившись, **опустив очі**» [3, с. 262]. Фізичні стани персонажів чи фізіологічні процеси пов'язані зі сном, неможливістю заснути, автор передає, використовуючи фразеологізм *[не]склепити очей*, напр.: «Чорнай не став заходити, але не сумнівався, що за ніч вона **не склепила очей**» [7, с. 443].

Письменник влучно добирає й інші фразеологізми, які зараховуємо до цієї тематичної групи і які передають душевне збентеження, розгубленість або ж сильне схвилювання, тривогу, як-от у контекстах: «**Світ немовби потьмянів, і на око набігла перша сльоза**» [2, с. 411]; «**На той момент вона вже місяця собі не знаходила**» [2, с. 525]; «**Від ранку неділі, 13 березня, Марк як на голках сидів: чекав, що Ніка все скасує**» [3, с. 145]; «**І це допомогло – знаків уваги від чоловіків побільшало, – проте замість тішитися дівчина почувалася не в своїй тарілці**» [7, с. 85].

Не менш майстерно письменник використовує ФО для передачі відчуття страху. У таких стійких сполуках ключовими є лексеми *жижки, дрижаки, мурахи, мороз*: *жижки трясуться* – «відчувати страх»; *бити дрижаки* – «тремтіти від страху»; *обсипало мурахами* – «хтось відчуває озноб від страху»; *пробрало морозом* – «судомно тремтіти від переляку», напр.: «*Русецький кривився, розуміючи, що всередині в нього все холодне, а жижки трусяться не менше, ніж у Руті*» [2, с. 526]; «*Вітер стих, повітря було теплим і липким, однак Руту били дрижаки*» [2, с. 169]; «*Рутині очі розширилися. Раптово її всю, з голови до ніг, обсипало мурахами*» [2, с. 436]; «*...шкіру пробрало морозом, і Марк переступив поріг*» [3, с. 433]. Подібну семантику експлікують фразеологізми, у яких є структурними компонентами виступають слова *душа, серце*, напр.: «*Побачивши хлопця, спершу сахнулася – серце ледь не вискочило з грудей, – але за мить полегшено видихнула та з їхала сидінням*» [2, с. 522].

За допомогою стійких сполук автор часто передає негативний емоційний стан своїх персонажів. Так, за допомогою фразеологізмів *скреготати зубами, аж слина з рота летить* реалізує значення «злий, сердитий», напр.: «*Марк шморгнув носом і скреготнув зубами*» [3, с. 100]; «*Рута боролася з бажанням висмикнути навушники з вух, викинути телефон і чкурнути геть; з рота аж слина летіла*» [2, с. 121].

Зі значенням «здивування» ужито в аналізованих творах стійкі сполуки *очі лізуть на лоба, аж дух перехопило, розводити руками*, що експлікують семантику – «завмерти на місці від чогось несподівано побаченого або почутого», напр.: «*Маркові очі під лінзами полізли на лоба*» [3, с. 211]; «– Слухаю. – Дівчині **подих перехопило**. Він не впізнав її» [2, с. 455].

Помітна частина фразеологізмів належить до тематичної групи «*фразеологізми зі значенням обставинної характеристики дії*», що становить 17,2%. Обставинна семантика таких ФО впливає із їх загального значення і виражає чи інтенсивність, чи якість вияву дії або стану. Із романів Макса Кідрука ми виокремили такі фразеологізми на позначення ознаки способу дії: *крізь зуби* – «говорити неохоче»; *через силу* – «примусово щось робити, попри власні можливості»; *ніби в тумані* – «нечітко, невиразно»; *з нуля* – «спочатку»; *на льоту* – «швидко, одразу»; *на око* – «приблизно»; *як рукою зняло* – «безповоротно» та інші. Проілюструємо прикладами з творів Макса Кідрука: «– *Шпакевича, – крізь зуби підказав Владислав Бродовий*» [3, с. 311]; «*Соня повільно, ніби через силу кивнула*» [3, с. 209]; «*Він не плакав, ні, почувався радше розгубленим, однак предмети у полі зору поставали розмазаними, ніби в тумані*» [3, с. 30]; «*Хвилину хлопець почекав – раптом вона напише знову, – потому відклав планшет, ліг на інший бік, однак сон як рукою зняло*» [3, с. 68].

Привертають увагу також фразеологізми-евфемізми, метою вживання яких є прагнення завуалювати неприємні явища чи події, зокрема смерть, як-от у таких контекстах: «*Перший сон-спогад наздогнав її на другий день після того, як вона дізналася про те, що Яків Чорнай покинув цей світ*» [2, с. 483] або «*Предки наготували на цілий тиждень, аби я тут з голоду ласті не склеїла*» [2, с. 291]. ФО *склеїти ласті* належить до жаргонізмів, що допомагає письменникові надати тексту колориту простоти і фамільярності.

Отже, проаналізувавши за семантичною ознакою фразеологічні одиниці у романах Макса Кідрука «Не озирайся і мовчи» та «Доки світло не згасне назавжди», констатуємо, що найчастотнішими є 3 тематичні групи. Це ФО, які використовуються для позначення дій, занять особи, фразеологізми для вираження фізичного і психічного стану людини та фразеологізми зі значенням обставинної характеристики дії. Усі ці групи представлені тематично різноплановими одиницями, які несуть важливе функціональне навантаження у прозі Макса Кідрука.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дідун Л. І. Фразеологізми із семантикою інтенсивності в сучасній українській літературній мові. Київ: Наукова думка, 2019. 231 с.
2. Кідрук М. Доки світло не засне назавжди: роман. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2019. 560 с.
3. Кідрук М. Не озирайся і мовчи: роман. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2019. 512 с.
4. Похилюк О. М. Фразеологізми та евфемізми: спільне та відмінне. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2012. Вип. 24. С. 250-252.
5. Ужченко В. Д., Авксентьев Л. Г. Українська фразеологія: навч. посібник. Харків: Основа, 1990. 167 с.
6. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: навч. посібник. Київ: Знання, 2007. 494 с.
7. Max Kidruk: додаток. URL: <https://apps.apple.com/ua/app/max-kidruk/id1475886555?l=uk> (дата звернення: 23. 03. 2024).